

Kuifduiker-territorium in 2016

Na de eerste waarneming op 2 mei werd op 4 mei de karakteristieke baltsroep gehoord, waarop geconcludeerd werd dat het een mannetje was. De Kuifduiker baltste bij één van de aanwezige Geoorde Futen en bood de Geoorde Fuut opgedoken plantenmateriaal aan. De Kuifduiker zwom in een maximaal 60 cm diepe plas van ongeveer 4 ha in het Noordenveld, midden in het Dwingelderveld. Het Noordenveld is een voormalig cultuurlandgebied dat in 2011-2013 nieuw is ingericht als natuurgebied (bouwvoor deels afgegraven, ondiepten aangelegd). De plas was gedeeltelijk onbegroeid en gedeeltelijk omzoomd door pitrusvegetatie en midden in de plas lagen enkele kleine ‘pitrus-eilandjes’. In de plas zwommen visjes, vermoedelijk stekelbaarzen, waarvan twee maal is gezien dat de Kuifduiker die op at. Bij het verschijnen van de Kuifduiker was de plas reeds bevolkt door onder andere Geoorde Futen (6 ex.), Wintertalingen *Anas crecca*, Wilde Eenden *Anas platyrhynchos*, Kuifeenden *Aythya fuligula*, Meerkoeten *Fulica atra* en Kokmeeuwen *Chroicocephalus ridibundus* (9 paren).

Kuifduiker-man zij aan zij met een Geoorde Fuut, 15 mei 2016, Dwingelderveld (Bert Hooijer).
Male Horned Grebe alongside a Black-necked Grebe in Dwingelderveld.

Tussen 5 en 15 en op 20, 24 en 25 mei werd herhaaldelijk de baltsroep gehoord, baltste de Kuifduiker geregeld met een Geoorde Fuut en werd ook meerdere keren plantenmateriaal aangeboden aan een Geoorde Fuut. Deze laatste reageerde door een opgerichte houding aan te nemen met een 'opgezette' kuif. Vermoedelijk was 'de' Geoorde Fuut een vrouwtje. Op 26 en 27 mei was de Kuifduiker spoorloos, maar op 28 mei en de dagen erna was hij er weer en werd ook nestbouw vastgesteld. Bij observatie op 31 mei bleek het mannetje actief nestmateriaal aan te slepen naar een aantal pitruspollen midden in de plas en wederom baltste hij bij een Geoorde Fuut die vervolgens meezwom naar de potentiële nestlocatie. Dit gedrag van het mengpaar werd ook op 1 en 2 juni waargenomen, maar op 3 juni bleek de Kuifduiker het gebied te hebben verlaten. Op die dag werd hij in het Koelevaartsveen, een plas ongeveer 1,2 km van de nestbouwlocatie waargenomen. Daarna werd de Kuifduiker van 21 t/m 30 juni waargenomen in de Benderse Plassen (2 km zuidwestelijk), opnieuw in gezelschap van een Geoorde Fuut, en op 4 juli voor het laatst op de Davidsplassen (3 km westelijk).

Naderhand bleek dat op dagen dat de Kuifduiker niet op het Dwingelderveld werd gezien er waarnemingen van een mannetje Kuifduiker werden gedaan op de Boerenveense Plassen, een klein heidegebied met veenplassen 6 km ten zuidoosten van het Dwingelderveld. Dit was het geval op 26 en 27 mei en tussen 4 en 11 juni. Ook hier werd gebaltst met een Geoorde Fuut (zie www.waarneming.nl). Door het ontbreken van overlappende datums wordt aangenomen dat het om dezelfde vogel gaat.

De geregelde waarnemingen van balts en het aanbieden van nestmateriaal (broedcode 4), alsmede van transport van nestmateriaal (broedcode 9) wijzen op een waarschijnlijk broedgeval van een mengpaar mannetje Kuifduiker en (vermoedelijk) vrouwtje Geoorde Fuut.

Territoriale Kuifduikers in Nederland

Uit publicaties en andere bronnen blijken er in ons land sinds 1985 negen gevallen te zijn geweest van zich territoriaal gedragende en meestal langere tijd in een binnenlands gebied aanwezige Kuifduikers. In chronologische volgorde:

1985: Kleine Meer, Ossendrecht (NB): op 24 mei, 1, 8 en 15 juni solitair ex. en op 22 juni, 6 en 13 juli een mengpaar Kuifduiker x Geoorde Fuut. Waarschijnlijk was het een mannetje Kuifduiker en mogelijk verbleef het vrouwtje Geoorde Fuut in juni op het nest en was daarom niet zichtbaar. Op 22 juni zwom de Geoorde Fuut met een klein jong op de rug rond, dat gevoerd werd door de Kuifduiker. Op 6 juli is het gemengde paar samen met een zwemmend jong van hetzelfde formaat gezien. De Kuifduiker voerde regelmatig zijn jong. Op 13 juli hadden beide ouders ieder één jong bij zich. In dit jaar hebben ook 23 paar Geoorde Futen op het Kleine Meer gebroed (Maes & Voet *in* Teixeira 2007).

1998: Dwingelderveld: van 26 april t/m 11 juli 1 ex. dat soms baltste en riep tegen een Meerkoet en met nestmateriaal slepend. In de tweede helft van mei een tweede

ex. dat door de andere op afstand werd gehouden. Beide Kuifduikers waren waarschijnlijk mannetjes (Kleine & van Eerde 1999).

1999: Dwingelderveld: tussen 4 april en 15 mei 1 paar dat baltste en met nestmateriaal sleepte. Op 10 juni 1 ex. (Kleine 2000).

1999: Diependal, Hijkerveld (Dr): 16 juni - 30 augustus 1 ex. Baltste met Geoorde Futen en een Roodhalsfuut (Vogelwerkgroep De Koperwiek 2000). Mogelijk gaat het in 1999 in Dwingelderveld en Diependal om dezelfde vogel.

1999: Groote Meer, Ossendrecht: 2 mei gemengd paar Geoorde Fuut x Kuifduiker, druk baltsend vooral de Kuifduiker. Er was een tweede Kuifduiker in broedkleed aanwezig die zich afzijdig hield van het mengpaar en de 20 paar Geoorde Futen. 6 mei mengpaar baltsend, daarna in eind mei en juni-juli niet meer waargenomen (Teixeira 2007).

2001: vloeivelden Avebe bij Ter Apel (Gr): van 9 april t/m 4 mei 1 baltsend, parend en nestbouwend paar (Jansen & de Vries 2013).

2001: Diependal, Hijkerveld: van 16 april t/m 14 augustus 1 ex. in zomerkleed dat soms baltste tegen Geoorde Fuut. In juli licht ruiend naar winterkleed (Vogelwerkgroep De Koperwiek 2002 en www.waarneming.nl).

2014: Dwingelderveld: dagelijks tussen 8 en 22 juni een mannetje in broedkleed af en toe baltsend tegen een Geoorde Fuut (Kleine 2015).

2016: Dwingelderveld: dit artikel.

Tevens zijn er twee waarnemingen gevonden van een minimaal wekenlang in het broedseizoen (mei-juli) in een binnenlands gebied verblijvende Kuifduiker: 9-28 juni 1973 Borne (LB, Ganzevles *et al.* 1985) en 22 juni-19 juli 2013 Reusel (NB, www.waarneming.nl). De laatste zat in een gebied met (broedende) Geoorde Futen, waar de Kuifduiker in broedkleed mee optrok getuige de foto's, maar er is geen melding gemaakt van territoriaal gedrag.

Uit de territoriale waarnemingen kan worden geconcludeerd dat er alleen in 1999 sprake was van een paar en dat het in drie gevallen om mengparen Kuifduiker x Geoorde Fuut ging. Alleen bij het mengpaar in 1985 in Ossendrecht ging het om een zeker broedgeval (broedcode 14, transport van voedsel voor jongen). Bij de drie Dwingelderveld-gevallen uit 1998, 1999 en 2016 was sprake van waarschijnlijk broeden met transport van nestmateriaal of nestbouw (broedcode 9). Bij de overige Kuifduikers werd herhaald territoriumgedrag vastgesteld (broedcode 4) of het ging om een kortstondig aanwezig territoriaal mengpaar (broedcode 2-3 Ossendrecht 1999). Een lange verblijfsduur is geen garantie voor een hoge broedzekerheid. De verblijfsduur van de vier Kuifduikers met broedcode 9 of 14 was 42-68 dagen, maar bij de twee met de langste perioden, 76 dagen in 1999 en 123 dagen in 2001 in Diependal, ging het om broedcode 4.

Discussie

Territoriaal gedrag en verblijfsduur kunnen iets zeggen over de broeddrang van Kuifduikers, maar evenzeer over de aantrekkelijke nabijheid van familiegenoten, zoals Geoorde Futen, of over voldoende voedsel.

Waarschijnlijk bij gebrek aan soortgenoten zoeken territoriale Kuifduiker-mannetjes soms hun heil bij vrouwtjes van de nauw verwante Geoorde Fuut. Alle territoriale Kuifduikers zaten in gebieden met (veel) broedende Geoorde Futen en in ons land is dat vaak het geval op de ven- en plasrijke hoge zandgronden van Drenthe en Noord-Brabant. Hybridisatie met Geoorde Fuut is onder andere ook vastgesteld in Schotland, Rusland en in de Verenigde Staten (www.bird-hybrids.com).

Waarnemingen met lage broedcodes en korte verblijfsduur zullen naar verwachting eerder betrekking hebben op doortrekkers of zomergasten, dan die met een langere verblijfsduur en hoge broedcodes. Maar ook bij de waarnemingen van transport van nestmateriaal en nestbouw kan het om solitaire zomergasten of overzomeraars gaan.

Kuifduikers hebben een groot verspreidingsgebied dat in Europa IJsland en delen van Noorwegen, Zweden, Finland, Baltische staten en Rusland beslaat. Volgens de Europese broedvogelatlas (Hagemeijer & Blair 1997) bedraagt de populatie ongeveer 6000-9000 paar; dat is dan zonder een grove schatting van 30.000 paar voor Rusland. Er zijn tegenstrijdige berichten over toe- of afname. In Finland bedroeg de populatie omstreeks 1995 3000-6000 paren, maar in 2006-2010 kwam de schatting uit op 1200-1700 paren, een forse terugval (Valkama *et al.* 2011). In Zweden viel de broedpopulatie tussen 1972 en 1996 terug van 2200 naar 1200 paren, maar in 2011 gaf de teller 2000 paren aan (Norevik 2014). Per saldo lijkt er in deze gebieden, waar hoogstwaarschijnlijk onze Kuifduikers vandaan komen, sprake van afname. Nederland en de ons omringende landen vormen de zuidgrens van de Europese verspreiding. Vrijwel overal in deze landen worden onregelmatig vestigingen vermeld: Denemarken in 1998-2012 0-2 paren (Nyegaard *et al.* 2014), Schleswig-Holstein in Duitsland in 1980-2002 en 2010 1-2 paren (Gedeon *et al.* 2014) en Noordoost-Polen in 1980-2004 0-1 paar (Sikora *et al.* 2007). Schotland telt een kleine afnemende populatie met 22 paar in 2010 (Balmer *et al.* 2013). Op basis van deze cijfers ziet het er naar uit dat aan het broedvoorkomen van de Kuifduiker in ons land voorlopig niet veel zal veranderen. Maar het blijft uitkijken geblazen bij Kuifduikers die in het broedseizoen tussen Geoorde Futen opduiken.

Dank

Dank aan de Dwingelderveld-waarnemers die hun waarnemingen doorgaven, in het bijzonder Otto de Vries die eind mei 2016 de moeite nam de Kuifduiker een aantal uren te observeren en Magnus Hellström (Ottenby Bird Observatory, Zweden) voor de verwijzing naar de referentielijst voor hybriden.

Summary: Kleine J. & van Dijk A.J. 2016. Territorial Horned Grebes *Podiceps auritus* in Dwingelderveld and elsewhere in The Netherlands. Drentse Vogels 30: 10-16.

In May-June 2016 a territorial male Horned Grebe *Podiceps auritus* was present in National Park Dwingelderveld, an extensive heath with scattered fens, in the south-west of the province of Drenthe. It concerned a male, which regularly displayed towards a presumed female Black-necked Grebe *Podiceps nigricollis*. In the second half of May and the first days of June the Horned Grebe most likely formed a mixed pair and was transporting nesting material to a tuft of rushes in the middle of a shallow fen. On 26 and 27 of May and after 3 June the Horned Grebe left this site and till 11 July was observed elsewhere in Dwingelderveld and also in a fen six km to the southeast.

In April-July 1998, April-mid May 1999 and in 8-22 June 2014 a solitary displaying Horned Grebe had been observed in the same area, in 1999 also transporting nest material. In Diependal Hijckerveld, also in Drenthe, displaying Horned Grebes with Black-necked Grebes were observed between 16 June and 30 August 1999 (possibly the same bird as the one in Dwingelderveld), and between 16 April and 14 August 2001. Also in 2001 nestbuilding by a pair Horned Grebes was observed in Ter Apel near Drenthe. In a fen near Ossendrecht, the only confirmed breeding case for The Netherlands of a mixed pair of male Horned Grebe and female Black-necked Grebe had been recorded; this pair raised a single chick. In the same area near Ossendrecht, a mixed pair of Horned and Black-necked Grebe were seen on 2 and 6 May 1999. All territorial Horned Grebes in The Netherlands occupied areas with (breeding) Black-necked Grebes. With the exception of Ossendrecht 1985, it cannot be ruled out that most Horned Grebes were non-breeding summer visitors.

Literatuur

- Asbirk S., Berg L., Herdeng G., Koskimies P. & Petersen A. 1997. Population size and trends of birds in the Nordic countries 1978-1994. Nordic Council of Ministers, Copenhagen.
- Balmer D.E., Gillings S., Caffrey B.J., Swann R.L., Downie I.S. & Fuller R.J. 2013. Bird Atlas 2007-11: the breeding and wintering birds of Britain and Ireland. BTO, Thetford.
- Dijk A.J. van 2007. Broedvogels en beheer op de heide van het Dwingelderveld in 1964-2006. Vereniging Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Ganzevles W., Hustings F., Schepers F., Ummels J. & Vergoossen W.G. 1985. Vogels in Limburg. Publ. natuurh. Genoot. Limburg 35 (5-15).
- Gedeon K., Grüneberg C., Mitschke A., Sudfeldt C., Eikhorst W., Fisher S., Flade M., Frick S., Geierberger I., Koop B., Kramer M., Krüger T., Roth N., Ryslavy T., Stübling S., Sudmann S.R., Steffens R., Völker F., & Witt K. 2014. Atlas Deutscher Brutvogelarten. Atlas of German Breeding Birds. Stiftung Vögelmonitoring Deutschland und Dachverband Deutscher Avifaunisten, Münster.
- Hagemeijer E.J.M. & Blair M.J. (eds). 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. Poyser, London.
- Jansen J.J.F.J. 2013. Nestbouwende Kuifduikers in Groningen. Grauwe Gors 41: 44-47.
- Kleine J. 2000. Fauna-inventarisatie Dwingelderveld en omgeving 1999. Rapport, Dwingeloo.
- Kleine J. 2015. Fauna-inventarisatie Dwingelderveld en omgeving 2014. Rapport, Dwingeloo.

- Kleine J. *et al.* 1988-2016 (in serie). Fauna-inventarisatie Dwingelderveld en omgeving 1987-2015. Rapport, Dwingeloo.
- Kleine J. & van Eerde K. 1999. Fauna-inventarisatie Dwingelderveld en omgeving 1998. Rapport, Dwingeloo.
- Norevik G. 2014. Horned Grebe *Podiceps auritus* and Red-necked Grebe *Podiceps grisegena* in Sweden 2011 – results from a national survey. *Ornis Svecica* 24: 81-98.
- Nyegaard T., Meltofte H., Tofft J. & Grell M.B. 2014. Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 108: 1-144.
- Sikora A., Rohde Z., Gromadski M., Neubauer G. & Chylarecki P. (eds). 2007. Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk, Poznań.
- Teixeira R.M. 2007. Kuifduiker *Podiceps auritus*. Pp. 147 in: Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen. 2007. Atlas van de West-Brabantse broedvogels. NPN media, Breda.
- Valkama J., Vepsäläinen V. & Lehikoinen A. 2011. The Third Finnish Breeding Bird Atlas. Finnish Museum of Natural History and Ministry of Environment. <http://atlas3.lintuatlas.fi/english> (cited 8 Dec. 2016).
- Vogelwerkgroep De Koperwiek 2000 en 2002. Vogelwaarnemingen Diependal 1999 en 2001. Rapporten Stichting Het Drentse Landschap en Vogelwerkgroep De Koperwiek, Assen.

Adressen:

Joop Kleine, Davidshoeve 1, 7991 PB Dwingeloo, davidshoeve@hotmail.com.

Arend J. van Dijk, Anserweg 8, 7975 PB Uffelte, arend.vandijk@sovon.nl.

Kuifduiker-man baltst met Geoorde Fuut, 31 mei 2016 Dwingelderveld (Jan Vriend). *Male Horned Grebe, displaying with Black-necked Grebe.*